
ÚJKOR

A félszigeti háború Spanyolországban és Portugáliában

A félszigeti háború, ahogy a későbbiekben a történészek elnevezték, a napóleoni háborúk egy jelentős részét képezte. A francia hadsereg folyamatosan fenntartott második frontja volt, amely jelentős erőket kötött le, és nagymértékben hozzájárult Napóleon császár végső vereségéhez. A félszigeti háborút az Ibériai-félszigeten, Spanyolország és Portugália területén vívták a szemben álló felek.

Ezzel a témával kapcsolatban 2010-ben jelent meg egy kétrészes mű, *Jiří Kovařík* cseh író és történész tollából. Jiří Kovařík a napóleoni háborúk egyik szakértője a cseh nyelvterületen. Az író a prágai Károly Egyetemen végzett történelem-francia szakon, és elsősorban francia történelemmel foglalkozik, azon belül is főleg a napóleoni háborúkkal. Az utóbbi években több könyve jelent meg ezzel a jelentős korszakkal kapcsolatban. A megjelent könyvei közül a 2010-es kétrészes műve foglalkozik a napóleoni háborúknak a fent említett eme kicsi, de mégis jelentős szeletével. Jiří Kovařík munkája az Akcent Kiadó gondozásában jelent meg. A két könyvben kronologikus sorrendben mutatja be az Ibériai-félszigeten 1807 és 1814 között zajló háború történetét. Lényegében két különálló könyvről van szó. Az első rész a konfliktus első felével foglalkozik, 1807-től egészen 1810-ig, a franciák harmadik portugáliai hadjáratáig. A címe: *Napóleon inváziója*. A második rész 1810-ben folytatódik és a francia hadsereg 1814-es végső, dél-franciaországi vereségéig tárgyalja az eseményeket – a címe: *Napóleon veresége*. Jiří Kovařík az első könyv elején néhány fejezetben röviden vázolja az általános katonai és politikai helyzetet. Az 1807. és az azt megelőző évek kulcsfontosságú eseményeit, amelyek közvetve vagy közvetlenül az ibériai háború kirobbanásához vezettek. Az 1807-es Tilsitben kötött béke után Nagy-Britannia maradt Napóleon utolsó komoly ellenfele. Az angolokat leszámítva senki sem mert dacolni vele. Nagy-Britanniának egyetlen szövetségese volt az adott időszakban a kontinensen: Portugália. A portugálok a britek hagyományos szövetségeseinek számítottak. Az író az első kötet elején bővebben foglalkozik az angol–portugál szövetség előtörténe-

tével, és kifejti, hogy miért maradt Portugália az angolok szövetségese, miért nem hódolt vagy hódolhatott be Franciaországnak, és a franciák milyen módon próbálták sakkban tartani a portugál uralkodóházat.

A portugáloknak nem sok választási lehetőségük maradt, ha megegyeznek Napóleonnal, akkor a britek elvágják őket a gyarmataiktól, ha továbbra is kitartanak brit szövetségük mellett, akkor pedig megkockáztatnak egy szinte biztosra vehető francia inváziót. A portugálok természetesen a briteket választották, ennek következtében megindult a francia hadművelet. Az író részletekbe menően taglalja a portugál hadjárat eseményeit, bemutatja a szemben álló hadseregeket, és közben a fontosabb katonai vezetőkről rövidebb leírásokat közöl. A hadseregek leírásán kívül mélyebben belemegy a szemben álló felek – népek – mentalitásába, életmódjába, hogy a későbbiekben jobban megértsük az ibériai háború sajátos jellegét. A háború kezdetén a spanyolok még mint a francia hadsereg szövetségesei részt vesznek Portugália megszállásában – értelemszerűen nem merő jószívűségből. A későbbiek során fordulnak majd szövetségük ellen. A hadjárat már a kezdetekben improvizatív módon, teljes mértékben előkészületlenül indult. A könyvben nagyon bizarr kép mutatkozik meg Európa akkoriban legerősebb hadseregéről. A francia hadsereg, mire eléri Portugáliát, az utánpótlási problémák és az időjárás viszonyosságok miatt állományának jelentős részét elveszti, ráadásul az első alakulatokat nem a harcedzett veteránok alkotják, hanem a franciaországi garnizonokban helyőrségi szolgálatot teljesítő friss, fiatal besorozott újoncok vagy az idősebb korosztály. A hadsereg színe-virága a hadjárat elején még nem volt az Ibériai-félszigeten.

Minden sikeres hadjárat alapja a hadseregek utánpótlásának hatékony megszervezése. Az utánpótlás esetleges megbénulása vagy akadozása esetén a harci szellem és a katonák egészségi állapota a hadműveletek rovására romlik. Az esetek többségében az éhező katona a hadműveleti területen maga gondoskodik az élelméről a helyi civil lakosság rovására. A francia hadsereg már az offenzíva kezdetén ebbe a hibába esett. Már Spanyolországban – szövetségük területén – csődöt mondott a hadtáp-ellátás. A katonák fosztogatni kezdtek. A helyi lakossággal szemben megszállóként viselkedtek. A francia hadsereg eme rossz hozzáállása lett az alapja annak a gyűlöletnek, amelyet a spanyol nép az úgynevezett szövetségésükkel szemben táplált, és majd ez az ellenszenv vezetett ahhoz a véres ellenálláshoz, amivel a franciák Spanyolországban találkoznak.

Jiří Kovařík részletekbe menően leírja, ahogy Napoleon a spanyol trónról eltüntette a Bourbonokat és saját bátyját tette meg spanyol bábkirálynak I. József néven. A francia hadsereg viselkedése mellett ez volt a másik té-

nyező, amely – enyhén szólva is – felbőszítette a spanyolokat a franciákkal szemben. Az események ilyen alakulása következtében a franciák egy véres háború kellős közepén találták magukat, és az események alakulása alapján nem voltak felkészülve egy ilyen sajátos jellegű háborúra. A szerző részletesen bemutatja a jelentősebb csatákat, amelyeket a francia hadsereg vívott a spanyolok ellen a szembefordulás után. A csaták többségét a francia hadsereg megnyerte, több nagyobb spanyol csapatösszevonást sikerült szétverniük a francia tábornokoknak, de a spanyol parancsnokok minduntalan újabb hadseregeket szerveztek. A francia vezetőknek már a spanyol hadseregek állandó újraszerveződése is szokatlan dolognak számított.

Addigi tapasztalataik alapján ahhoz voltak szokva, hogy nagy létszámú, fegyelmezett hadseregüknek egyetlenegy erős európai állam sem tudott ellenállni, és a legerősebb ellenfeleket is néhány megsemmisítő csatában térdre tudták kényszeríteni. A spanyolok esetében azonban más volt a helyzet. A reguláris hadsereg mellett, a másik fontos tényező a spanyol népi mozgalom volt. A civil lakosság is folyamatosan zaklatta, és támadta a megszállókat, nem hagyva nekik egy percnyi nyugalmat sem. A civilek a saját, sokszor primitív fegyvereikkel és lesből támadták meg a francia csapatokat, és az esetek többségében nem ejtettek foglyokat. A francia katonaság pedig megtorlóakciókat intézett a települések ellen. Ezzel a típusú hadakozással 1807–1808-ig a francia hadsereg nem találkozott Európában. A szerző többször kiemeli ennek a jelentőségét. A gerilla – kis háború következtében Napóleon csapatainak az Ibériai-félszigeten az összes helységet helyőrséggel kellett ellenőrizniük, ha biztonságosabban akartak mozogni. A francia hadsereg Spanyolországot nem tudta pacifikálni. Ugyanez volt a helyzet Portugáliában is, csak ott a franciák nem tartózkodtak egyszerre olyan sok ideig. Megszállással többször is próbálkoztak, de mindannyiszor sikertelenül. A francia császár a háború előrehaladtával egyre nagyobb létszámú hadseregeket állomásoztatott az Ibériai-félszigeten, a nagy létszámú seregek azonban megtévesztőek voltak, mivel a hadjáratokban csak csekély részük tudott részt venni. A térségben állomásozó seregek jelentős hányada helyőrségekben őrködött, és a hosszan elnyúló utánpótlás vonalakat próbálta biztosítani. A francia hadsereg helyzetének kritikusságát bizonyítja az a tény, hogy egy egyszerű üzenetküldéshez is a futár mellé sokszor erős kíséretet kellett biztosítani, hogy a fontos üzenetnek legyen legalább esélye eljutni a címzetthez – ám gyakran így sem jártak sikerrel. A spanyol felkelők előszeretettel vadászták a futárokat.

1808-ban, már a konfliktus kezdetekor a brit hadsereg is csatlakozott a háborúhoz a portugálok és a spanyolok oldalán. Portugáliában sikerült

partra szállnia egy kis létszámú brit expedíciós haderőnek. Az első hetekben Arthur Wellesley irányította a brit csapatokat, akinek sikerült néhány győzelmet aratnia a franciák portugáliai hadserege felett – ennek köszönhetően a franciák kiszorultak Portugáliából. Wellesley csak ideiglenesen volt a brit hadsereg parancsnoka, Sir John Moore tábornok megérkezése után átadta a parancsnokságot és visszatért a brit szigetekre. A britek belépése nem könnyítette a franciák dolgát, az amúgy is nehéz terepen, és a nehezen pacifikálható országban. A francia hadseregnek jól képzett és jól felszerelt ellenféllel kellett szembenéznie.¹ A franciák oldalán a császár a háború előrehaladtával egyre nagyobb létszámú hadsereget vetett be a britek és azok szövetségesei ellen. A leghíresebb, és más európai csatatereken sikeres tábornokai és marsalljai vettek részt a hadjáratokban – Ney, Masséna, Soult, Lannes marsallok vagy Gouvion Saint-Cyr tábornok (a teljesség igénye nélkül), de a nehéz terep és a kegyetlen és szokatlan gerillaháború, valamint a brit hadsereg mindannyiuk számára komoly fejtörést okozott, és a legtöbb esetben csúnyán leszerepeltek. Maga Napóleon császár egyetlen egyszer jelent meg személyesen a hadszíntéren, az 1808-as nagy őszi francia offenzíva idején. Személyesen irányította a hadműveleteket, ekkor a brit hadsereg is kénytelen volt visszavonulni, amelynek során a főparancsnok, Sir John Moore is elesett. Helyét 1809 tavaszán Arthur Wellesley tábornok vette át. Idővel a brit expedíciós hadsereg létszáma is fokozatosan növekedett. Így 1809-től már nem csak a védekezésre gondolt, hanem fokozatosan áttette a háború súlypontját Portugáliából spanyol területre. A szövetségeseik legnagyobb gyengesége pont az együttműködésükben rejtett. Wellesley tábornok sokszor nem tudott megállapodni a közös hadműveletekben, valamint az

---

1. Jiří Kovařík is kiemeli, hogy a brit hadsereg rendelkezett a korban az egyik legjobban képzett és legfegyverzettebb gyalogsággal. A francia hadseregben nem volt olyan magas színvonalú a gyalogság kiképzése, mint a briteknél. A franciák oszlopokban harcoltak, míg az angolok vonalba fejlődve. A francia oszlopok a pusztá tömegükkel, faltörő kosként törték át a csatamezőn az ellenség vonalait – ez a taktika egy gyengébb felkészültségű ellenféllel szemben bevált, de a brit vonal ellen hatástalan maradt. A szigetországi gyalogság precízen és gyorsan tudott sortüzeket leadni a sima csövű, előlőtöltős Tower-muskétákkal. A jól képzett gyalogság mellett a brit hadsereg könnyűgyalogsággal is rendelkezett, ami még nem lenne nagy újdonság, mivel az összes korabeli hadseregnek volt ilyen alakulata, csak a briteknél a sima csövű muskéták és karabélyok helyett huzagolt csövű, előlőtöltős Baker-féle puskákkal voltak felszerelve. A Baker-puska a kor egyik nagy technikai vívmánya volt. A sima csövű muskétához képest sokkal pontosabb fegyvernek számított, és jóval meszebbre is hordott a muskétánál. A sima csövű löfegyverekkel szemben egy nagy hátránya volt, hogy sokkal tovább tartott a töltése, mint egy átlagos francia vagy brit muskétának. A brit lövészek azonban már akkor hatékonyan célba tudták venni az előrenyomuló francia hadoszlop katonáit, amikor azok a sima csövű Charleville-muskétáik lőtávolságán kívül tartózkodtak.

utánpótlás kérdésében a spanyol szövetséggel.² Végül az idő, a pénz és a kirtartás a szövetségeseknek kedvezett. Napóleon a koalíciós háborúi során talán az egyik legjobb kvalitású ellenféllel találta magát szemben az Ibériai-félszigeten Wellesley személyében, ráadásul nem ő vezette személyesen a hadműveleteket, hanem marsalljaira bízta a megoldást. Mivel nem tartózkodott a helyszínen, ezért nem is érthette az ibériai háború mibenlétét, a gerillaháború problematikáját, a nehéz terep nyújtotta gondokat, a jól képzett angol hadseregről nem is beszélve. Az évek során az ibériai hadszíntér amúgy is sokszor második hadszíntérnek számított. Az 1809-es Duna-menti hadjárat során az utánpótlás nem a spanyol frontra ment, hanem Közép-Európába, és az Ibériai-félszigeten állomásozó hadseregből is elvonult jó néhány egység. Az 1812-es orosz hadjárat során ugyan ez volt a helyzet, csak még hatványozottabban, mivel Oroszországban még több katonát vetettek be, mint az 1809-es osztrákok elleni háború során. Ezek a csapatelvonások rendszeresen éreztették a hatásukat, olyankor a felkelők megerősödtek, és Wellesley tábornoknak is kisebb létszámú csapatokkal kellett szembenéznie. A végelszámolásnál ez a sok kis apró tényező mind hozzájárult a francia hadsereg térszerzéséhez és végső vereségéhez az Ibériai-félszigeten.

Az író a két kötetes műben részletesen kitér ezekre a tényekre, hogy az olvasó jobban megértse a félszigeti háború jellegét, mibenlétét. Bemutatja a gerillaháborút. A britek beszállása után a nagy véres ütközeteket és ostromokat, amelyeket a két régi ellenség, a francia és a brit hadsereg vívott egymással. Jiří Kovařík a műben folyamatosan elemzi, bemutatja mindkét oldal katonai parancsnokait. Emellett Jiří Kovařík a csatákat és a fontosabb erőd- ostromokat – a leírások mellett – részletes és jól áttekinthető térképekkel szemlélteti, amelyekben pontosan fel vannak tüntetve az általa leírt legfontosabb események. A térképek mellett az ibériai háborúval kapcsolatos illusztrációkat is láthatunk. A kötetek végén a szerző – függelékként, mintegy áttekintés gyanánt – felsorolja a résztvevő felek magasabb katonai egységeit, azok parancsnokait, és megközelítő létszámukat is. Természetesen az adott kötetben szereplő magasabb katonai egységeket összegzi a könyvek végén a függelékben. Jiří Kovařík teljes mértékben idegen nyelvű – főleg francia és angol – szakirodalmat használt fel, de német és lengyel szakirodalmat is igénybe vett.³ A szakirodalom mellett korabeli forrásokat

2. A portugál hadseregnél más volt a helyzet, mert az teljes mértékben a brit hadsereg fennhatósága alá tartozott. Brit tisztjeik voltak, és brit kiképzést kaptak.

3. A német- és a lengyel nyelvterületen őket legalább annyira érintette a félszigeti háború, mint a franciákat vagy az angolokat. Napóleon hadseregében nagyon sok lengyel és német katona szolgált a Varsói Hercegségből és a Rajnai Szövetségből. Brit oldalon szintén szolgáltak németek, akik hadseregük egyik legjobb és legfegyvelmezettebb lovasságát képezték.

és visszaemlékezéseket is sikeresen hasznosít az író. A két kötetes mű némi hiányosságaként mutatkozik meg az, hogy amíg az angol és francia oldalt viszonylag jól feltérképezte az író, spanyol- és portugál szakirodalmat és visszaemlékezéseket nem használt a munka megírásakor. Érdekes lett volna megnézni mondjuk a spanyol álláspontot a területükön vívott több éves véres háborúval kapcsolatban.

Összevetve a fent leírt pozitívumait és negatívumát a műnek, alapján véve egy jól forgatható, érdekes olvasmányt tarthat kezében az olvasó. A könyvek tartalmilag jól áttekinthetőek, gazdagon illusztráltak, és jól használható térképekkel vannak teletűzdelve. A térképek az olvasó számára átláthatóbbá teszik a sokszor kissé szövevényes, ezért nehezebben emészthető csataleírásokat és ostromokat. A könyvekben a hadjáratok mellett nagyon sok érdekes információt tudunk meg a hadseregekben szolgáló katonák korabeli életmódjáról, a vezetőikről és az uralkodókról. Ha az ember mélyebben szeretne foglalkozni a témával, akkor nagyon jó kiinduló szakirodalmat kap a kötetből, és a bibliográfiája nagy haszonnal forgatható további szakirodalmak és források keresésében. Nagy bizalommal merem azoknak ajánlani eme két kötetes, kissé vaskos, de annál érdekesebb művet, akik szívesen elmélyülnének a témában, és alaposan meg akarják ismerni a napóleoni háborúk eme izgalmas és tanulságos epizódját.

Kovařík, Jiří: Napoleonova invaze 1807–1810. Poloostrovní válka ve Španělsku a Portugalsku I. (Napoleon inváziója 1807–1810. A félszigeti háború Spanyolországban és Portugáliában I.) Akcent, Třebíč, 2010. 590 p.

Kovařík, Jiří: Napoleonova prohra 1810–1814. Poloostrovní válka ve Španělsku a Portugalsku II. (Napoleon veresége 1810–1814. A félszigeti háború Spanyolországban és Portugáliában II.) Akcent, Třebíč, 2010. 590 p.

Bognár István